

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора економічних наук, професора

Карпенко Оксани Олександровні

на дисертаційну роботу Юрченко Анни Станіславівни

на тему: «Економічне обґрунтування концесій у дорожньому будівництві»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05
«Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка»

Ступінь актуальності теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Необхідною передумовою збалансованого розвитку та стабільного функціонування економіки будь-якої країни є наявність розвиненої мережі транспортної інфраструктури. Мережа автомобільних доріг є невід'ємною складовою транспортної інфраструктури України, адже забезпечує здійснення автомобільних перевезень, на які припадає близько 20% вантажообігу усіма видами транспорту. В останні роки кардинально змінилася політика розвитку мережі автомобільних доріг. Насамперед, у 2016 році Верховною Радою України прийнято зміни до закону України «Про джерела фінансування дорожнього господарства України» щодо удосконалення механізму фінансування дорожньої галузі, якими передбачено створення у складі спеціального фонду Державного бюджету України державного дорожнього фонду. По друге, з метою активізації інвестиційної діяльності та залучення приватних інвестицій, у тому числі й у розвиток мережі автомобільних доріг, у 2019 році схвалено Закон України «Про концесію», який суттєво змінив правові, фінансові та організаційні засади реалізації проектів, що здійснюються на умовах концесії. Його метою є модернізація інфраструктури та підвищення якості суспільно значущих послуг. І, нарешті, з 2020 року в Україні активно впроваджується національна програма «Велике будівництво», одним з напрямів якої є будівництво, реконструкція та капітальний ремонт автомобільних доріг.

Прискорення розвитку мережі автомобільних доріг, зокрема шляхом упровадження концесій на будівництво та експлуатацію доріг, потребує створення відповідного теоретико-методичного забезпечення економічного

обґрунтування життєспроможності проекту дорожнього будівництва, що забезпечить підтримку відповідних управлінських рішень на всіх рівнях державного управління. Отже, тема дисертаційної роботи Юрченко А.С. є актуальною і спрямованою на вирішення важливої науково-прикладної задачі.

Також слід відзначити, що обрана тема та зміст дисертаційної роботи відповідає положенням Національної транспортної стратегії України до 2030 року, базується на засадах, визначених законами України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 № 2404-VI, «Про концесію» від 03.10.2019 № 155-IX. Отримані дисертантом результати, сформульовані висновки та рекомендації були використані під час виконання науково-дослідної роботи кафедри економіки Національного транспортного університету за темою: «Економічний розвиток і підприємництво в Україні» (2016-2020 pp.).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій. Аналіз представленої дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що отримані наукові результати, висновки та розроблені практичні рекомендації є обґрунтованими та достовірними, спираються на змістовний аналіз сучасних вітчизняних та зарубіжних досліджень, а також коректне використання положень та концепцій економічної теорії, економіко-математичних моделей, статистичних методів та методів теорії активних систем, методів збору та обробки інформації про транспортні потоки на досліджуваних ділянках мережі автомобільних доріг, методів проектного, інвестиційного та фінансового менеджменту,

Інформаційною базою дисертаційної роботи слугували офіційні дані та інформаційно-аналітичні огляди Державної служби статистики України, міжнародних статистичних організацій. Також, автором бралась до уваги інформація зі звітів науково-дослідних центрів, наукових праць зарубіжних і вітчизняних науковців, дані проектів, запропонованих в якості інвестиційних пропозицій Державного агентства автомобільних доріг України (Укравтодором) та комунальної корпорації «Київавтодор».

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій. У дисертаційній роботі Юрченко Анни Станіславівни сформульовано та обґрутовано низку положень, висновків та рекомендацій, які відзначаються науковою новизною та мають практичну спрямованість у сфері економічного обґрутування концесій у дорожньому будівництві. Новизна викладена коректно, послідовно і системно.

Зокрема заслуговують на увагу:

- науково-методичні положення щодо обґрутування складу джерел фінансування інвестицій в дорожнє будівництво на засадах концесії на основі принципово нового критерію - «достатності грошових потоків», що дозволяють визначити максимально можливий обсяг кредитних ресурсів; максимально можливий обсяг акціонерного капіталу; потребу та обсяг державних інвестицій для забезпечення реалізації суспільно значущого проекта. Запропонований критерій «достатності грошових потоків» також може застосовуватися для обґрутування фінансової спроможності проєкту бути реалізованим на засадах концесії;

- концептуальна модель економічного обґрутування інвестицій у дорожнє будівництво на засадах концесії, що забезпечує узгодження економічних інтересів зацікавлених сторін концесії у дорожньому будівництві;

- методичний підхід щодо обґрутування інвестицій у дорожнє будівництво на засадах концесії, який дозволяє обґрунтувати величину тарифу за проїзд платною дорогою, яка буде прийнятною для всіх зацікавлених сторін, а також визначити очікувані розподіли транспортного потоку між платною та альтернативною дорогами шляхом моделювання зміни тарифів за проїзд 1 км платною дорогою, очікувані річні доходи, витрати та грошові потоки компанії-концесіонера без урахування відсотків до сплати за користування кредитами та податку на прибуток, можливі обсяги залучення кредитних ресурсів, акціонерного капіталу, потребу та доцільність участі держави у капіталі компанії-концесіонера, економічні вигоди для зацікавлених сторін концесії та обрати той сценарій зміни тарифу, що забезпечить максимізацію їх вигід;

- систематизація сучасних наукових концепцій з точки зору відповідності їх методологічного апарату для вирішення економічних та організаційних завдань відносин концесії як форми державно-приватного партнерства.
- систематизація ключових факторів успіху інвестицій в об'єкти дорожнього будівництва на засадах концесії шляхом виокремлення рівнів їх формування.

Результати дисертаційної роботи розширяють та розвивають теоретико-методичні положення щодо обґрунтування концесій у дорожньому будівництві. Зокрема, використання запропонованих рекомендацій сприятиме інвестиційній підтримці розвитку мережі автомобільних доріг на основі концесій завдяки зниженню невизначеності щодо очікуваних транспортних та грошових потоків, обґрунтуванню структури джерел фінансування інвестицій, узгодженню економічних інтересів (вигід) учасників концесії (інвесторів, кредиторів) на основі забезпечення їм мінімальної прийнятної вигоди та максимальної вигоди користувачам суспільних послуг.

Практичне значення і впровадження результатів дослідження.

Практичне значення представлених у дисертаційній роботі результатів полягає у їх доведенні до рівня практичних методик і рекомендацій, що можуть використовуватися органами влади всіх рівнів управління під час прийняття рішень щодо застосування концесій у дорожньому будівництві. Зокрема, їх використання дозволяє отримати обґрунтовані значення: тарифів, за якими стягуватиметься плата з користувачів; очікуваних транспортних потоків для платної автомобільної дороги; очікуваних грошових потоків та їх достатності для обслуговування залучення кредитів для фінансування проекту; потребу у державній підтримці (гарантії) компанії-концесіонера щодо вчасного погашення отриманих кредитів; максимального обсягу акціонерного капіталу, обслуговування якого може бути забезпечене грошовими потоками; структури джерел фінансування інвестиційного проекту; визначити вигоди участі у концесії на будівництво нової дороги та її подальшу експлуатацію інвесторів та

кредиторів, а також мінімізувати витрати користувачів за умови отримання учасникам концесії мінімального прийнятного прибутку.

Результати дослідження прийняті до практичного використання Державним агентством автомобільних доріг України (Довідка № 2986/1/08-01/05 від 22.09.2021).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Результати дисертаційної роботи опубліковано у 10 наукових працях, у тому числі: одній колективній монографії, 3 статтях у наукових фахових виданнях, 2 статтях, що індексуються у міжнародних наукометричних базах, з яких 1 – у періодичному виданні країни ЄС, а також у 4 працях апробаційного характеру – тезах міжнародних й вітчизняних наукових та науково-практичних конференцій.

Для всіх представлених у вступі дисертаційної роботи публікацій, що були підготовлені у співавторстві, наведено особистий внесок автора дисертації.

За результатами ознайомлення з текстом дисертації, можна зробити висновок, що за повнотою викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях, дисертація, представлена до захисту, відповідає п.11 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року №167.

Відсутність порушення академічної добросовісності. Свідченням відсутності порушення академічної добросовісності автором дисертаційної роботи є результати перевірки роботи сервісом Unicheck, аналізу публікацій здобувача, аналізу тексту дисертації та використаних автором джерел.

Структура та зміст дисертаційної роботи. Дисертаційна робота складається із анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і шести додатків. Загальний обсяг дисертації становить 205 сторінок, у тому числі 166 сторінок основного тексту, містить 24 рисунки, 13 таблиць, список

використаних джерел (містить 162 найменування), 6 додатків.

Анотація містить узагальнений короткий виклад основного змісту дисертації, її основних наукових положень, висновків та рекомендацій. В анотації представлено стисле подання наукової новизни та практичного значення отриманих результатів. Текст анотації подано державною та англійською мовами.

У вступі на основі критичного аналізу проблеми та з урахуванням досвіду вже проведених досліджень обґрунтовано актуальність дисертаційної роботи, сформульовано мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження, викладено наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, наведено інформацію про публікації основних положень дисертації та їх апробацію.

У *першому розділі* автором проведено огляд теоретичних основ застосування концесій. Зокрема, наведено переваги концесії як найрозвинутішої форми державно-приватного партнерства. Представлено характеристику видів та моделей концесій із зазначенням найбільш поширених у сфері дорожнього будівництва, наведені їх переваги та недоліки.

Досліджено та систематизовано сучасні наукові концепції економіки щодо прийнятності їх методологічного апарату для економічного обґрунтування відносин концесії у розвитку мережі автомобільних доріг. Це дозволило класифікувати існуючий методологічний апарат на такий, що може бути використаний для обґрунтування організаційно-економічного механізму концесійних відносин на різних рівнях:

- 1) між державою (концедентом) та бізнесом (концесіонером);
- 2) всередині пулу приватних інвесторів, які формують коаліцію у вигляді компанії-концесіонера;
- 3) між концесією (як інституцією) та суспільством (як споживачем послуг).

У *другому розділі* наведено результати аналізу сучасної практики дорожнього будівництва на засадах концесій. Дослідження практики реалізації концесійних угод у дорожньому будівництві дало можливість сформулювати висновок, що не існує жодної моделі концесії, яка б абсолютно була захищена від ризику невдачі. Однак, такі невдачі спостерігаються значно менше у проектах, де є державна

підтримка у формі гарантій або співфінансування.

Автором систематизовано ключові фактори успіху реалізації проектів будівництва та експлуатації автомобільних доріг на умовах концесії. Це наявність: розвиненого інституційного середовища; політичної підтримки реалізації концесій у дорожньому будівництві; чіткості, стабільноті та прозорості концесійного законодавства; якості та ретельності підготовки концесійного проекту; технічної можливості реалізації концесійного проекту; прозорості та ефективності тендерних процедур; обґрунтованого розподілу ризиків, доходів та витрат між державним та приватним партнером; надання державної підтримки концесіонерам та державних гарантій кредиторам й інвесторам; формування оптимальної структури капіталу концесійної компанії; доступності ресурсів фінансового ринку; найкращого співвідношення ціни та якості в результаті концесії; сприятливого економічного середовища; наявності консультаційної, методичної та організаційної підтримки реалізації концесійного проекту; суспільної підтримки реалізації концесій у дорожньому будівництві.

У третьому розділі представлено концептуальну модель обґрунтування інвестицій у дорожнє будівництво на засадах концесії на основі узгодження економічних інтересів зацікавлених сторін. Розглядаючи концесію як інструмент мобілізації приватних інвестицій у проекти дорожнього будівництва концесії автором виокремлено два рівні управління: на рівні держави (уряду, регіональних органів влади) та на рівні компанії-концесіонера. Держава, як центр управління першого рівня, та компанія-концесіонер, як центр управління другого рівня, шляхом впливу на активні елементи (потенційних інвесторів, кредиторів, підрядні організації тощо) через механізми інституціонального, мотиваційного, інформаційного управління, управління порядком функціонування, проведення тендерних процедур, оперативного управління, ціноутворення, стимулювання, виконаного обсягу тощо забезпечують узгодження інтересів зацікавлених сторін.

Формалізовано функції виграшу (вигоди) зацікавлених осіб, які можуть виконувати ролі регулятора, інвестора, кредитора, користувача послуг та

сформовано систему обмежень цільових функцій, що забезпечує узгодженість економічних інтересів учасників концесії та користувачів платної дороги.

Розроблено концептуальну модель обґрунтування інвестицій у дорожнє будівництво на засадах концесії на основі узгодження економічних інтересів зацікавлених сторін. Удосконалено методичні підходи щодо обґрунтування інвестицій у дорожнє будівництво на засадах концесії. Представлено науково-методичні положення щодо обґрунтування складу джерел фінансування інвестицій на засадах концесій у дорожньому будівництві, який базується на основі принципово нового критерію - «достатності грошових потоків». Запропонований критерій «достатності грошових потоків» може застосовуватися для обґрунтування фінансової спроможності проєкту бути реалізованим на засадах концесії.

Практичне використання запропонованих автором дисертації методичних рекомендацій запропоновано на матеріалах проєкту будівництва Великої кільцевої дороги навколо м. Києва. Це дозволило визначити, що встановлення тарифу на рівні рівноважної величини тарифу є вигідним для користувачів, але збитковим для компанії-концесіонера. До того ж, проблемним бачиться формування достатнього акціонерного капіталу компанії-концесіонера. Очікувана дохідність буде нижчою, ніж аналогічних вкладень на фінансовому ринку. Це зумовлює потребу у частці держави у структурі джерел фінансування. Запропонована автором імітаційна модель дозволяє визначити, в якій мірі можна збільшити розмір тарифу, щоб і користувачі і учасники концесії мали вигоди.

Загальні висновки за результатами дисертаційної роботи висвітлюють його основні наукові положення, висновки і рекомендації та відповідають сформульованій науково-прикладній задачі та поставленим завданням дослідження.

Дисертаційна робота містить 6 Додатків, які доповнюють основний зміст дисертації.

Зауваження до дисертаційної роботи. Поряд з вище наведеними

науковими, методичними і прикладними здобутками та результатами, дисертація Юрченко Анни Станіславівни не позбавлена окремих недоліків, неточностей та дискусійних моментів, які потребують пояснень у процесі захисту дисертації:

1. у першому розділі автором пропонується розширити перелік принципів, на яких має базуватися оцінка ефективності концесійного проєкту дорожнього будівництва. Зазначається: «стосовно реалізації концесійного проєкту слід доповнити обов'язковістю врахування економічних інтересів учасників проєкту. Відмінності в цих інтересах призводять до необхідності використання в обчисленнях індивідуальних дисконтних ставок» (с.46). Бажано було б, аби автор більш детально висвітлив, чому ці ставки повинні бути індивідуальними;
2. по тексту дисертаційної роботи вживаються поняття «зацікавлені сторони» та «учасники концесії». Однак, роз'яснення, хто саме розуміється під однією і другою категорією немає;
3. у роботі наведена порівняльна характеристика моделей концесії у сфері будівництва автомобільних доріг за організаційним та фінансовим аспектами (таблиці 2.7-2.8). Бажано було б навести результати аналізу кількості успішних та неуспішних проєктів, особливості умов їх реалізації;
4. таблиця 2.6 містить загальну інформацію щодо особливостей різних моделей формування доходу концесіонера. Зважаючи, що вона представлена на трьох сторінках (с. 97-99), доцільним було б перенести її у Додатки;
5. на с. 139 у формулі (3.22) у поясненнях до формули вжито термін «значення нормативного коефіцієнту обслуговування боргу». Більш коректним було назвати його нормативним значенням коефіцієнту обслуговування боргу»;
6. у третьій частині автором обґрунтовується ефективність реалізації проєкту будівництва Великої кільцевої дороги навколо м. Києва. Однак, значення такого поширеного критерію ефективності інвестицій як чиста приведена вартість не наводиться. Хотілося б, аби цьому показнику також було приділено увагу;
7. є помилки технічного характеру. Так, на рис.3.1 (с. 134-135) відсутня вказівка на можливий результат та наступні дії;

8. доцільно було б більш збалансовано розподілити текст дисертації за розділами та підрозділами.

Слід зазначити, що наведені зауваження не знижують наукової та практичної цінності результатів роботи.

Загальні висновки за дисертаційною роботою. Представлена до захисту дисертація «Економічне обґрунтування концесій у дорожньому будівництві» Юрченко А.С. є завершеною науково-дослідницькою роботою, в якій наведено нові наукові результати щодо економічного обґрунтування спроможності інвестиційного проекту дорожнього будівництва бути реалізованим на засадах концесії та визначення структури можливих джерел його фінансування. Висновки за дисертацією в повній мірі охоплюють результати дослідження і є коректними. Результати проведених здобувачем досліджень мають істотне значення для галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», зокрема для розвитку методології обґрунтування концесій у дорожньому будівництві, та впроваджені у практичну діяльність.

Анотація дисертації є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертації та висвітлює її основні наукові положення, висновки та рекомендації. Анотацію розміщено на офіційному сайті Національного транспортного університету у терміни, передбачені Тимчасовим порядком присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України №167 від 6 березня 2019 року.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, достатньо висвітлені у наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. У вступі дисертації зазначено особистий внесок автора дисертаційної роботи у всіх публікаціях, підготовлених у співавторстві.

Дисертаційна робота відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України №40 від 12 січня 2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертацій». Зміст дисертації відповідає темі дослідження та у достатньому обсязі розкриває сутність вирішення поставлених завдань.

Вважаю, що дисертаційна робота на тему «Економічне обґрунтування концесій у дорожньому будівництві», відповідає вимогам пунктів 9,10,11,12 Постанови Кабінету Міністрів №167 від 06 березня 2019 року «Порядок проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», а її автор, Юрченко Анна Станіславівна, заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

Перший проректор закладу вищої освіти
«Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая»,
доктор економічних наук, професор

О. КАРПЕНКО

Підпис офіційного опонента
д.е.н., професора Карпенко О.О.
засвідчує

Ректор закладу вищої освіти «Міжнародний
науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая»,
доктор економічних наук, професор В. ХУДОЛЕЙ

